

Samen werken aan een Bijenlandschap

Wat kunnen provincies, gemeenten en waterschappen doen?

In deze brochure kunt u lezen wat u als ambtenaar bij een overheid kunt doen voor bestuivende insecten en waarom samenwerking met andere partijen zo belangrijk is. De brochure hoort bij de Routekaart Bijenlandschap met daarin succesfactoren voor het realiseren van een 'Bijenlandschap'.

Zorgwekkende afname wilde bestuivers, veel soorten bedreigd

Het gaat niet goed met onze wilde bestuivende insecten; de meer dan 350 wilde bijensoorten, 300 soorten zweefvliegen en tientallen vlinders die in ons land voorkomen. Veel mensen nemen daarom het initiatief om bestuivers te helpen. Kleine lokale maatregelen zijn belangrijk, maar er ontstaat pas echt een verschil als er maatregelen worden genomen in een groter gebied. Dan kan er een landschap ontstaan waar een grote diversiteit aan wilde bestuivers duurzaam kan voorkomen, een zogenaamd 'Bijenlandschap'.

Samen werken is effectiever

Geen enkele organisatie kan in zijn eentje een landschap veranderen in een 'Bijenlandschap'. Daarom is het van belang dat meerdere partijen die in een gebied het landschap beheren (bedrijven, overheden, natuurorganisaties en burgers) maatregelen nemen voor bestuivers. Door samen te werken in een netwerk kunnen ze elkaar inspireren, helpen,

kennis uitwisselen en maatregelen afstemmen en wordt de effectiviteit van hun inspanningen voor bestuivers een stuk groter.

Een Bijenlandschap overlapt en versterkt het nationale natuurnetwerk (NNN)

In natuurgebieden komen nog veel (soorten) bestuivers voor, inclusief soorten die kenmerkend zijn voor de regio. In het intensief gebruikte stedelijke en landelijke gebied treffen we bijna alleen nog algemene soorten aan. Natuurgebieden zijn daarom belangrijke kerngebieden voor bestuivers ('Bed&Breakfast-gebieden') in het Bijenlandschap.

Een Bijenlandschap is een fijnmazig natuurnetwerk dat zich óók buiten natuurgebieden uitstrekt. Het versterkt het NNN en maakt stedelijke gebieden en het buitengebied biodiverser. Met de bouwsteen 'Verbindend landschap' worden natuurgebieden beter met elkaar verbonden en met 'Bij-tankstations' wordt het intensief gebruikte landschap beter overbrugbaar voor bestuivers.

'Verbindend Landschap' is een bloemrijk lint met af en toe nestelplekken in stapstenen, dat Bed & Breakfast-gebieden met elkaar verbindt. Deze bouwsteen is vergelijkbaar met een ecologische verbindingszone en stapstenen in het NNN.

In kleine bloemrijke 'Bij-tankstations' kunnen bestuivers letterlijk even bijtanken (voedsel vinden), op zoek zijn naar nieuw leefgebied. In het NNN komt deze bouwsteen niet voor.

Een **Bijenlandschap** is geschikt is voor een rijke en diverse bevolking van bestuivende insecten. Het omvat met ten minste een Bed & Breakfast-gebied. In een 'Bijenlandschap' werken meerdere partijen samen.

Een robuust, min of meer verbonden leefgebied, waar een hoge diversiteit aan bestuivende insecten duurzaam voor kan komen noemen we een '**Bed & Breakfast-gebied**'. Dit is vergelijkbaar met een 'natuurkerngebied' in het NNN.

Wat kunnen overheden doen?

Bestuivers bevorderen in de openbare ruimte
Overheden bepalen de inrichting en het beheer van het openbaar groen. Dit groen kan een stuk 'bij-vriendelijker' worden gemaakt door inheemse planten en bomen te gebruiken, door het bij-vriendelijk te beheren en door te voorzien in nestgelegenheden voor wilde bijen. Het openbaar groen omvat een aanzienlijke oppervlakte. Er kan hier voor bestuivers daarom een groot verschil gemaakt worden. Communiceer de omvorming van inrichting en beheer actief naar de bevolking en zorg ervoor dat u bereikbaar bent voor vragen en problemen.

Inspireren met een bij-vriendelijke buitenruimte van eigen gebouwen
Ook de buitenruimte van overheidsgebouwen kan bij-vriendelijker gemaakt worden. Door hier aandacht aan te besteden kan het een bron van inspiratie worden voor bezoekers en gebruikers.

Eigen grond verpachten onder bij-vriendelijke voorwaarden
Overheden hebben vaak grond in eigendom die ze verpachten aan boeren. In het pachtcontract kunnen ze extra voorwaarden opnemen, zoals minder gebruik van kunstmest of gewasbeschermingsmiddelen of de aanleg van bloemrijke randen. Gemeenten kunnen de pachtboeren bijvoorbeeld een keuzemenu aanbieden met bij-vriendelijke maatregelen waarmee ze hun pachtprijs kunnen verlagen.

Het landschap koesteren en zoeken naar een motor voor verbetering van haar kwaliteit
Gemeenten kunnen hun landschapselementen, zandpaden en bossen beter beschermen door ze bijvoorbeeld op te nemen in een groenstructuurvisie of hun bestemmingsplan. Om de kwaliteit van landschap te vergroten kunnen

ruimtelijke ontwikkelingen of behoefte aan CO₂ compensatie als financiële motor worden benut, door bijvoorbeeld een fonds voor ruimtelijk kwaliteit in te stellen.

Als partner deelnemen aan een Bijenlandschap
Ambtenaren kunnen het Bijenlandschap helpen met hun contacten, door subsidies onder de aandacht te brengen of subsidies vrij te maken. Het nemen van maatregelen hoeft niet altijd extra geld te kosten omdat gemeenten al vaak met subsidieregelingen meedoen waar deze uitstekend onder passen.

Ondersteunen van een Bijenlandschap
Een overheid kan een Bijenlandschap ook ondersteunen met budget. Hiermee kan ze borgen dat het netwerk van lokale en regionale actoren zich kan (blijven) ontwikkelen, en dat de energie, kennis en budget die deelnemers erin investeren zich efficiënt kunnen vertalen in een positief effect op bestuivers en op de kwaliteit van het landschap.

De waarde van een Bijenlandschap vanuit meerdere sectoren beschouwen
Een Bijenlandschap is niet alleen van belang voor natuur, maar ook een manier om doelen van andere sectoren te verwezenlijken. Ga vanuit verschillende perspectieven na of, en hoe een Bijenlandschap een bijdrage kan leveren aan een sectorale doelstelling. Gebruik hier bijvoorbeeld een raadsprogramma voor. Door een 'Bijenlandschap' als samenbindend concept te gebruiken ontstaat er een integrale en rijk geladen visie.

De visie en goede voorbeelden uitdragen
Waarom werken aan een Bijenlandschap belangrijk is, is dan aantrekkelijk en eenvoudig uit te leggen aan een breed publiek. Hierdoor kan er meer bekendheid en draagvlak ontstaan voor het initiatief en kunnen nieuwe partijen zich aansluiten.

Concrete activiteiten

In de Routekaart Bijenlandschap zijn succesfactoren aangegeven voor de ontwikkeling van een Bijenlandschap. Een belangrijke succesfactor is een evenwichtige ontwikkeling van vier verschillende 'opbrengsten' van een Bijenlandschap. Overheden kunnen aan elk van deze opbrengsten bijdragen:

Sociaal netwerk

- Starten van of deelnemen aan een Bijenlandschap;
- Sturen op een evenwichtige samenstelling van het sociale netwerk in het Bijenlandschap;
- Een sleutelfiguur voor het Bijenlandschap vrij maken of mogelijk maken;
- Intern kennis over en draagvlak voor bestuivers en maatregelen vergroten;
- Initiatieven van bewoners en andere organisaties voor bestuivers omarmen;
- Vooraf goed communiceren over maatregelen, anticiperen op mogelijke overlast.

Inspiratie en leren

- Organiseren of stimuleren van excursies, lezingen en kennisuitwisseling;
- Uitdragen van ambitie en initiatieven via websites, nieuwsbrieven en sociale media;
- Experimenteren en gezamenlijk leren in het netwerk stimuleren en faciliteren;
- Activiteiten evalueren en letten op effectiviteit, efficiëntie en draagvlak.

Voorbeeld

Verpachten van gemeente-grond onder bij-vriendelijke voorwaarden

Gemeente Bernheze heeft agrarische grond in eigen bezit die ze op jaarbasis aan boeren verpacht. De gemeente heeft de ambitie om bestuivers te bevorderen in hun gemeente. In 2018 zijn ze daarom een pilot gestart waarin ze met boeren experimenteren met verpachting onder bij-vriendelijke voorwaarden: het afzien van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen of de aanleg van bloemrijke randen.

Bij de evaluatie na een jaar bleek dat boeren door de maatregelen op de percelen een flink lagere oogst hadden. De bloemrijke randen waren voor hen een groter succes; deze kwamen prachtig op en oogsten veel lof bij de bezoekers van hun gebied.

Uit de monitoring van de vegetatie en bestuivers werd geleerd dat het toepassen van meerjarige randen talrijkere en diversiteit in kruiden en in bestuivers opleverde in vergelijking met éénjarige randen. Deze type randen waren ook goedkoper voor de boeren. De gemeente leerde dat de pacht prijs verlaagd zou moeten worden om het voor boeren interessant te houden om de grond te pachten onder deze voorwaarden.

Bloemrijke akkerrand (foto: Wim Dijkers)

Ecologisch netwerk

- Zorgen voor een verkenning van sterke leefgebieden in uw gebied;
  - Zorgen voor een verkenning van kansen om het leefgebied van bestuivers op landschapschaal te verbeteren, maak dit expliciet in een kansenkaart;
  - Experimenten of voorbeeldprojecten mogelijk maken en uitdragen;
  - (Laten) monitoren van bestuivers en van de maatregelen voor inrichting en beheer;
  - Opstellen van een uitvoeringsprogramma voor bij-vriendelijk beheer en inrichting.
- Aandachtspunten:
- Met de omvorming naar bij-vriendelijk beheer zijn alleen al goede resultaten te behalen;
  - Gebruik bij opnieuw inzaaien een inheems zaadmengsel.

Kosten en meerwaarde

- Intern afstemmen van bij-vriendelijk beleid en beheer met dat van andere beheersafdelingen (bijvoorbeeld waterbeheer, recreatie en infrastructuur);
- Afstemmen van bij-vriendelijk beleid en beheer met dat van andere organisaties;
- Borgen van bij-vriendelijk beheer en inrichting door hierover ambities en reserveringen op te nemen in bijvoorbeeld een bestemmingsplan, groenstructuurplan, omgevingsvisie en groenbeheerplan;
- Financiering vrijmaken voor de coördinatie van het Bijenlandschap;
- Synergie zoeken van bij-vriendelijke maatregelen met doelen van andere beleids terreinen;
- Evalueren van de effectiviteit van de bestedingen voor bestuivers en het draagvlak daarvoor.

Voorbeeld

Gezamenlijk bestek voor bij-vriendelijk beheer van sloten en bermen in West-Brabant

In West-Brabant werken 12 gemeenten, Staatsbosbeheer Noord-Brabant en Waterschap Brabantse Delta sinds 2014 samen aan een gezamenlijk bestek voor het beheer van de wegbermen en sloten. De aanleiding hiervoor was de wens om efficiënter te werken.

Voorheen kwam het ene moment een tractor van aannemer X de slootkant maaien en op een ander moment aannemer Y de bermen. Dit omdat verschillende overheden verantwoordelijk zijn voor het beheer. Burgers hadden daardoor onnodig last van lawaai, verkeer en stof.

Dat kan veel beter vonden de betrokken overheden. Ze hebben het beheer toen ondergebracht in een gezamenlijk bestek waardoor het beheer in één maaigang uitgevoerd kon worden.

De meeste van de betrokken overheden werkten ook samen in het Bijenlandschap West-Brabant. Toen er in 2020 een nieuw gezamenlijk bestek geschreven moest worden zijn er daarom extra strenge eisen gesteld aan de bij-vriendelijkheid van het beheer. Bovendien brachten ze het toezicht en directievoering onder bij één partij met de meeste expertise in ecologisch beheer: het waterschap Brabantse Delta.

Hierdoor wordt er de komende twee jaar nu 6.000 km watergangen, 2.000 ha bermen en taluds en 60 ha waterpartijen bij-vriendelijker beheerd!

Zie www.brabantsedelta.nl/maaionderhoud

Voorbeeld

Ambtenaar als oprichter van de Groene Cirkel Bijenlandschap

Al in 2012, het jaar van de bij, ontstond bij Menko Wiersema van de Provincie Zuid-Holland het idee voor de ontwikkeling van een Bijenlandschap, door samenwerking van overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen. Zo ontstond in 2015 de 'Groene Cirkel Bijenlandschap'. In de jaren die volgden groeide er een sociaal netwerk van 44 organisaties, ondersteund door een netwerkcoördinator en onderzoekers, mogelijk gemaakt door de provincie. Daarnaast maakte de provincie subsidie vrij mogelijk voor bij-vriendelijke maatregelen.

De Groene Cirkel Bijenlandschap is uitgegroeid tot een groot lerend netwerk dat effectief de aantallen en soorten bestuivers in hun gebied weet te bevorderen. Zo bleek dat in 2018 het aantal soorten op de gemeten locaties in het gebied met ruim 30% waren toegenomen.

Blauwe metselbij (foto: Menno Reemer)

Hoe te beginnen?

Voor overheden die werk willen maken van een Bijenlandschap is er een Routekaart Bijenlandschap en een bijbehorende handleiding ontwikkeld. Ook kunt u de Kaartenset Routekaart Bijenlandschap opvragen, waarmee u interactief met anderen met de routekaart aan de slag kunt: www.hulpvoorbestuivers.nl/routekaart-bijenlandschap (zolang de voorraad strekt).

Deze tools kunnen u als beginnend Bijenlandschap helpen om een effectief sociaal netwerk op te bouwen en een duurzaam landschap voor bestuivers te ontwikkelen.

Wanneer u betrokken bent bij een bestaand Bijenlandschap of bijeninitiatief kunt u met deze tools de voortgang in de ontwikkeling van het initiatief toetsen en verbeteren.

Verder is in de afgelopen jaren veel kennis over bestuivers verzameld en beschikbaar gemaakt voor mensen en organisaties die wat willen doen voor bijen en andere bestuivers:

- www.wegwijzerbestuivers.nl
- www.hulpvoorbestuivers.nl
- www.bestuivers.nl
- www.Bijenlandschap.nl
- Training "Samen werken aan het Bijenlandschap"
- Online overzicht van initiatieven voor wilde bestuivers

Takkenril voedselbos Glimmen (foto: Marlies Duran)

Snorzweefvlieg (foto: Chantal Bloemhard)

Bloemrijke oever (foto: Anjo de jong)

Hulp voor Bestuivers

Colofon

Auteurs

S.A.M. van Rooij, M. Pleijte & G. A. de Groot
WageningenEnvironmental Research, Wageningen

2021, DOI nummer 10.18174/555599

CC licentie CC-BY-NC-SA 4.0

Deze brochure maakt deel uit van de toolbox "Hulp voor bestuivers",
ontwikkeld door www.kennisimpulsbestuivers.nl.

Bijbehorende kennisproducten

- 3 Brochures "Samen werken aan een Bijenlandschap", gericht op:
  - Agrariërs
  - Bedrijven
  - Burgers/ burgerinitiatieven
- Routekaart Bijenlandschap
- Handleiding bij de Routekaart Bijenlandschap
- Kaartenset "Routekaart Bijenlandschap"

Illustraties pag. 2 en 6

Natasha Sena - Clasp Visuals

Ontwerp

Taco Zwaanswijk - Stainless Media

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Partner
Nationale Bijenstrategie

